

УДК 330.34

К. С. Тимошенко,
асистент кафедри фінансів,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ПОНЯТТЯ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦТВА

К. Tymoschenko,
assistance of finance department, Dnipropetrovsk national university by Oles Honchar

SYSTEM APPROACH IN FORMATION OF MECHANISM CONCEPT OF ENTERPRISE FINANCIAL SAFETY

У статті представлено організаційну структуру фінансового прогнозування розвитку економіки України. Описано сукупність завдань фінансового прогнозування, які виконують різні організації та установи. Визначено основні переваги та недоліки існуючої організаційної структури фінансового прогнозування.

The article is dedicated to the problem of the organizational structure of financial prognostication development of Ukraine economy. The aggregate of tasks of financial prognostication, which execute different organizations and establishments, is described. Basic advantages and faults of existent organizational structure of financial prognostication are determined.

Ключові слова: фінансове прогнозування, організаційна структура, розвиток економіки, завдання фінансового прогнозування.

Key words: financial prognostication, organizational structure, development of economy, task of financial prognostication.

АКТУАЛЬНІСТЬ

Поступальний розвиток сучасної економічної науки на фоні динамічних реалій сучасного економічного життя визначає необхідність узгодження теоретико-методологічного підґрунтя наступних розвідок. Досить часто семантична широта термінології, що використовується, призводить до зміщень у інтерпретації результатів досліджень чи навіть до суттєвих помилок. Неоднозначність та суб'єктивізм наукових доробків суттєво зменшує достовірність їх результатів, що стосується як найбільш актуальних та сучасних напрямів досліджень, так і вже визначених та апробованих. Зокрема, наукове обґрунтування фінансового управління економічними об'єктами на макро-, мезо- та мікрорівнях часто стосується їх фінансової безпеки, сутність якої, методи та способи досягнення, критерії оцінювання визначаються досить різноманітно. При цьому завдання досягнення фінансової безпеки в умовах швидкої змінності економічного середовища, його неоднорідності та невизначеності є нагальним та актуальним. Зазначене значним чином стосується окремих суб'єктів підприємницької діяльності, оскільки вони найбільше підлягають негативним зовнішнім та внутрішнім небезпекам та загрозам та мають найменшу інерційність розвитку.

АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Саме поняття фінансової безпеки досить широко висвітлюється у науковій літературі. Окремі визначення фінансової безпеки, характеристика її сутності наводяться у працях О.Ю. Амосова [1], О.Ф. Ареф'євої, Т.Б. Кузенко [3], О.І. Барановського [5], І.А. Бланка [6], Д. Ваньковича [7], К.С. Горячевої [10], О.Є. Гудзь [13], Л.С. Мартюшевої [20], Р.С. Папехіна [22] та багатьох інших. Проте при внутрішній узгодженості пропонованих інтерпретацій фінансової безпеки, між окремими працями спостерігаються суттєві розбіжності, що стосуються як основного лексичного навантаження поняття, так і його розширення у напрямі зв'язків з емпіричними об'єктами інших економічних понять, властивостей тощо. Розробки стосовно сутності фінансового механізму є більш широкими, стосуються значної кількості аспектів його функціонування, напрямів застосування. Зокрема, зміст фінансового механізму характеризують В.І. Аранчій [2], В.Д. Базилевич, Л.О. Баластрик [4], О.Д. Василік [8], Ю.М. Воробйов [9], М.В. Грідчина [12], Н.Є. Заєць [16], О.П. Кириленко [17], О.М. Ковалюк [18], В.М. Опарін [21], Б.А. Райзберг [23], О.Р. Романенко [24] та ін. Однак розробки стосовно сутності саме фінансового механізму досягнення фінансової безпеки зустрічають-

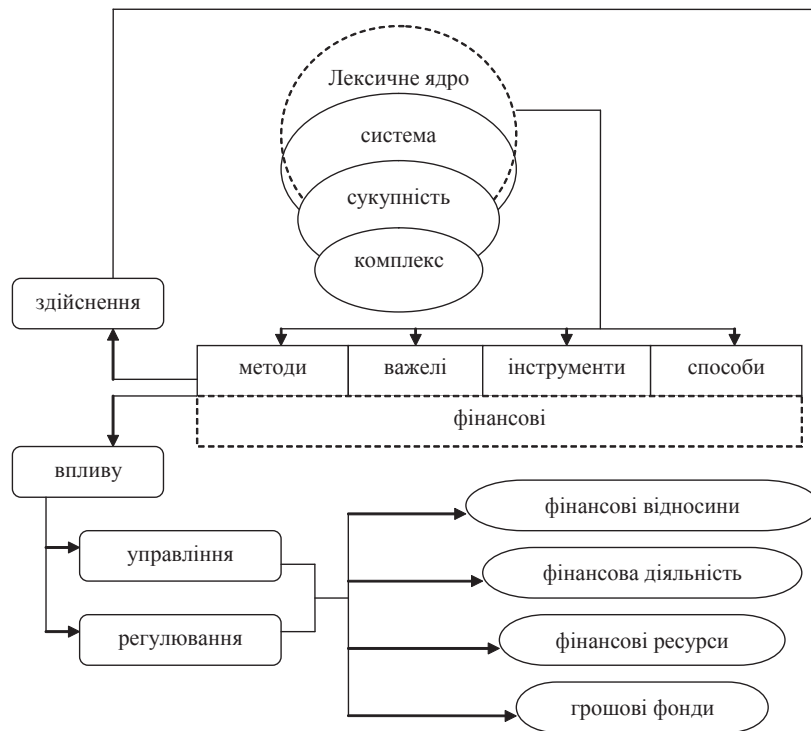

Рис. 1. Логіка побудови поняття "фінансовий механізм"

Джерело: складено автором.

ся достатньо рідко і відтак суто теоретичні аспекти розуміння фінансового механізму досягнення фінансової безпеки суб'єкта підприємництва є достатньо аморфними та потребують подальшого розвитку.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Виходячи з актуальності дослідження і існуючого теоретичного підґрунтя дослідження фінансової безпеки, метою статті стало визначити розбіжності у розумінні сутності понять фінансової безпеки, фінансового механізму та сформулювати формулювання відповідного комплексного поняття. Об'єктом дослідження є теоретико-методологічні засади забезпечення фінансової безпеки суб'єкта підприємництва. Предметом дослідження є сутнісні характеристики фінансового механізму фінансової безпеки суб'єкта підприємництва. Методологічне підґрунтя дослідження представлене методами абстрагування, семантичного аналізу та конструювання на основі системного підходу.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розуміння сутності поняття механізму не є однозначним як в економіці, так і в інших галузях знання. Під механізмом у його прямому значенні (з грецької — μηχανή — машина) розуміють цілісну сукупність елементів, ланок, що здійснює зовнішній вплив на об'єкт чи призначена для перетворення енергії, руху. Механізм у його прямому значенні є уречевленою системою, всі елементи якої функціонують узгоджено та взаємодія яких підпорядкована єдиному структурному принципу. Відтак механізм у його прямому значенні не є складноорганізованою системою, оскільки не має основних властивостей складноорганізованої системи (організації, динамізму, відкритості, багаторівневості, ієрархії [11, с. 149]) у комплексі. У гуманітарних та природничих науках механізм досить часто розуміють у переносному значенні

як систему функціонування, сукупністю проміжних станів, явищ об'єкта / об'єктів. У цьому випадку мова йде не про існування механізму як матеріальної цілісності окремих ланок (хоча така цілісність не виключається), однак зберігається розуміння його системності та динамізму / процесності. Залежно від сутності складових механізму, способу їх взаємодії та способу впливу на об'єкт механізм може представляти собою систему різного рівня організації, в тому числі складно організовану чи синергетичну. Оскільки матеріальна складова механізму стає обов'язковим його елементом, то об'єкт впливу не обов'язково є зовнішнім по відношенню до механізму. Більш того, механізм може бути складовою об'єкту та забезпечувати його функціонування.

Економічний механізм [15, с. 355] представляє собою систему або спосіб, що визначають порядок певного виду діяльності. Також механізм представляє собою систему прямих та опосередкованих взаємозв'язків між економічними явищами та процесами, насамперед між їх протилежними сторонами, а також підсистемами і елементами економічних систем [14, с. 100].

Семантичний аналіз поняття "економічний механізм", виконаний на основі семи лексичних одиниць, дав змогу зробити наступні узагальнення:

- семантичним ядром поняття, його емпіричним об'єктом виступає "система" як "сукупність чого-небудь" (75 % аналізованих лексичних одиниць);

- приєднаними емпіричними об'єктами є "методи, засоби, способи (суб'єктивовані структурні елементи системи)" (62,5 % лексичних одиниць) та "економічні процеси, явища, порядок певного виду діяльності (об'єктивовані структурні елементи системи)" (25 % лексичних одиниць);

- властивостями (відносинами), що характеризують емпіричний об'єкт, виступають відносини, що складаються в процесі управління, регулювання, узгодження, по-

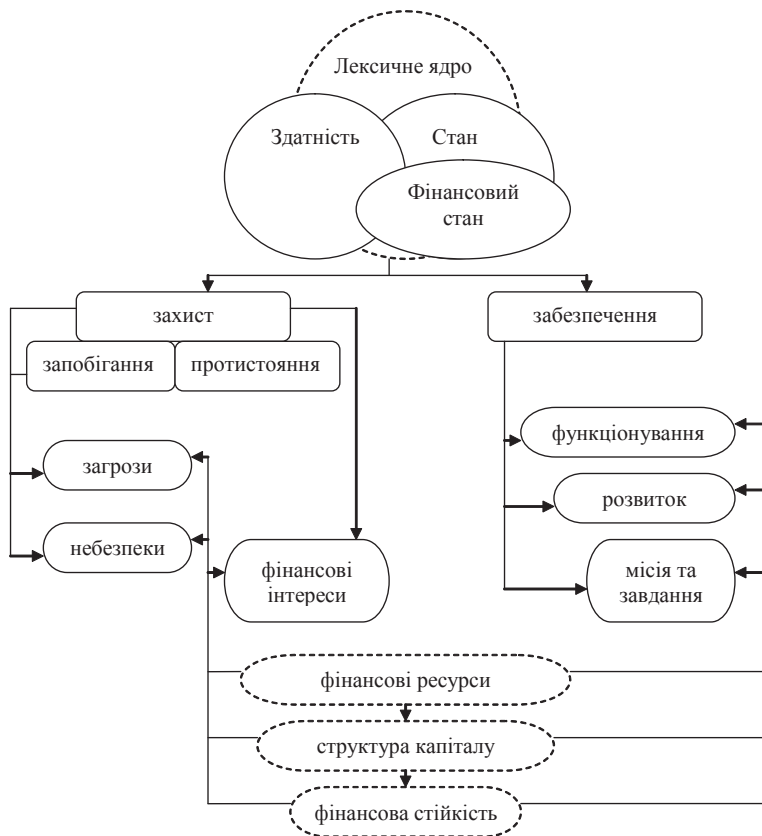

Рис. 2. Логіка побудови поняття "фінансова безпека суб'єкта підприємства"

Джерело: складено автором.

єднання (форми процесів впливу) (75 % лексичних одиниць) або взаємозв'язки між об'єктивованими структурними елементами системи (25 % лексичних одиниць).

Результати аналізу, з одного боку, підкреслюють базисний характер поняття "економічний механізм", а, з другого, акцентують увагу на його багатозначності. Економічний механізм виступає, перш за все, як система, певна структурована цілісність, елементами якої можуть виступати "методи, важелі, засоби" або "економічні процеси, явища", поєднані між собою зв'язками (що власне є невід'ємним елементом системи). У першому випадку "економічний механізм" є те, що може бути використано для впливу на процеси, явища (виступає у прямому значенні), у другому — те, що є об'єктивною основою реалізації економічних законів та закономірностей (виступає у переносному значенні).

Фінансовий механізм є співпорядкованою складовою економічного механізму та представляє собою сукупність форм, методів створення і використання фінансових ресурсів з метою забезпечення потреб державних структур, суб'єктів господарювання і населення. Існує велика кількість визначень фінансового механізму, сформована науковцями з точки зору об'єкта впливу, структури механізму, взаємозв'язків з категоріями фінансів, фінансових ресурсів тощо.

Результати семантичного аналізу поняття "фінансовий механізм", логіку його побудови на основі системного підходу представлено на рисунку 1.

При виконанні семантичного аналізу використано найбільш широкі із вживаних науковцями поняття. Загалом

поняття фінансового механізму, як і поняття економічного механізму, може вживатись у широкому та вузькому сенсі. Семантичним ядром поняття є "система", що є більш широким терміном, ніж "сукупність" чи "комплекс".

У широкому розумінні фінансовий механізм представляє собою систему методів, важелів, інструментів, способів здійснення фінансових відносин у межах соціально-економічної системи. У вузькому розумінні фінансовий механізм є системою фінансових методів, важелів, інструментів, способів здійснення впливу (управління, регулювання) на розвиток економічного об'єкта.

Широта розуміння фінансового механізму суб'єкта підприємництва не виключає можливості звуження його інтерпретації відповідно до специфічного добору цілей і завдань. Одним із прикладів такого специфічного спрямування фінансового механізму є його концентрація на забезпеченні фінансової безпеки.

Вихідним поняттям стосовно фінансової безпеки є поняття безпеки економічної. Економічна безпека фірми характеризується як стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації, технологій, прав, техніки, устаткування) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективно їх використання для стабільного функціонування та динамічного розвитку при запобіганні негативним внутрішнім та зовнішнім впливам [3, с. 99].

Відповідно до логіки побудови поняття "фінансова безпека суб'єкта підприємництва" (рис. 2) його найбільш широке формулювання може бути наступним: це здатність суб'єкта підприємництва стало забезпечити власні фінансові інтереси. Найбільш вузьке формулювання поняття "фінансова безпека суб'єкта підприємництва" буде наступним: це фінансовий стан суб'єкта підприємництва, який характеризується стійкістю до зовнішніх та внутрішніх небезпек та загроз.

Відповідно формулювання поняття фінансового механізму фінансової безпеки суб'єкта підприємництва може бути сформульоване наступним чином:

— це система методів, важелів, інструментів, способів функціонування суб'єкта підприємницької діяльності, за якого стало забезпечуються його фінансові інтереси. При такому формулюванні фінансовий механізм фінансової безпеки розуміється як об'єктивно існуюче, властиве суб'єкту підприємництва, динамічне системне утворення, яке можна використати для здійснення впливу на його розвиток при забезпеченні сталих параметрів цього розвитку. Умови існування суб'єкта підприємництва, існування зовнішніх та внутрішніх загроз при цьому не обумовлюються, однак за умовчанням сталість має бути досягнута і в умовах небезпек та загроз;

— це система фінансових методів, важелів, інструментів, способів досягнення такого фінансового стану суб'єкта підприємництва, який характеризується стійкістю до зовнішніх та внутрішніх небезпек та загроз. При такому розумінні фінансовий механізм фінансової безпеки розуміється як суб'єктивно-об'єктивна,

статична система ієрархічно співпорядкованих фінансових методів, інструментів тощо, що використовуються / можуть бути використані для впливу на його функціонування / розвиток. Зазначимо, що фінансова безпека суб'єкта підприємництва, як правило, не виокремлюється в самостійний об'єкт управління.

Таким чином, фінансовий механізм фінансової безпеки суб'єкта підприємництва є комплексним поняттям, що може мати кілька ієрархічних рівнів прояву сутності, які можуть бути організовані залежно від цілей та напрямів подальших досліджень.

ВИСНОВКИ

Організаційну структуру фінансового прогнозування на макрорівні як підгрунтя розроблення фінансової політики держави формує сукупність організацій, установ, служб, підрозділів, що утворюють чотири рівні. Перший рівень організаційної структури представляють установи, організації та їх підрозділи, вертикально підпорядковані відповідним центральним та обласним установам / організаціям, що формують статистичне та аналітичне підгрунтя для проведення подальшого фінансового прогнозування. Другий рівень ієрархічної структури представлено установами, організаціями чи їх підрозділами, що виконують часткові прогнози відповідно до специфіки спрямованості діяльності головної установи. Третій рівень представлено міністерствами і відомствами, в межах яких виконується прогнозування великих агрегованих груп фінансових показників, що в цілому обґрунтовують спрямованість фінансової політики держави. Фінансове прогнозування на третьому рівні містить елементи прогнозування соціально-економічного. Четвертий рівень формують спеціалізовані науково-дослідні установи, що виконують фінансове прогнозування як елемент прогнозування соціально-економічного, ув'язуючи прогнозні значення фінансових показників із прогнозним станом економіки в цілому чи прогнозним станом окремих її сегментів. Подібне структурування організації фінансового прогнозування дає змогу виявити основні його недоліки, пов'язані не стільки з частковим дублюванням окремих завдань фінансового прогнозування, скільки з неузгодженістю методологічного підгрунтя здійснення прогнозування за різними вертикалями установ / організацій, що визначає сегментарність отриманих результатів. Крім того, як правило, при виконанні прогнозів не враховується змінність фінансових показників та їх висока варіативність, що є відображенням сучасних тенденцій зростання волатильності фінансових процесів.

Література:

1. Амосов О.Ю. Фінансова безпека підприємства в сучасних умовах: теоретичний аспект / О.Ю. Амосов // Проблеми економіки. — 2011. — № 4. — С. 76—80.
2. Аранчій В.І. Фінанси підприємств: Навч. посіб. / В.І. Аранчій. — К.: Професіонал, 2004. — 304 с.
3. Ареф'єва О.В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 1 (91). — С. 98—103.
4. Базилевич В.Д. Державні фінанси: навч. посіб. / В.Д. Базилевич, Л.О. Баластрик / За заг. ред. В.Д. Базилевича; 2-ге вид., доп. і перероб. — К.: Атіка, 2004. — 368 с.

5. Барановський О.І. Фінансова безпека: монографія / О.І. Барановський. — К.: Інститут економічного прогнозування, 1999. — 338 с.

6. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. — К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. — 784 с.

7. Ванькович Д. Роль фінансової безпеки підприємства в управлінні його фінансовими ресурсами / Д. Ванькович // Актуальні проблеми економіки перехідного періоду. — 1999. — Вип. 4. — С. 131—135.

8. Василик О.Д. Теорія фінансів: підруч. / О.Д. Василик. — К.: НІОС, 2003. — 416 с.

9. Воробйов Ю.М. Фінансовий механізм у системі управління підприємством / Ю.М. Воробйов // Вісник КНУ: 36. наук. праць. Серія "Економіка". 2004. Вип. 71. — С. 5—9.

10. Горячева К.С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / К.С. Горячева // Економіст. — 2003. — № 8. — С. 65—67.

11. Грабчук О.М. Фінансове прогнозування розвитку економіки України в умовах невизначеності / О.М. Грабчук; дис. д-ра екон. наук за спеціальністю 08.00.08 — гроші, фінанси і кредит. — Дніпропетровськ, 2012. — 441 с.

12. Грідчина М.В. Фінанси: теоретичні основи: підруч. / М.В. Грідчина, В.Б. Захожая, Л.Л. Осипчук та ін; за ред. М.В. Грідчиної, В.Б. Захожая. — К.: МАУП, 2002. — 312 с.

13. Гудзь О.Е. Финансовая безопасность агроформирований в условиях кризисной деформации экономического пространства Украины: диагностика экономических возможностей [Электронный ресурс] / О.Е. Гудзь. — Режим доступа: <http://economyar.narod.ru>.

14. Данилишин Б.М. Екологічна складова політики сталого розвитку: монографія / Б.М. Данилишин. — Донецьк: Юго-Восток, ЛТД, 2008. — 256 с.

15. Економічна енциклопедія: в 3-х томах / С.В. Мочерний та ін. — К.: Академія, 2000. — Т. 2. — 848 с.

16. Заяц Н.Е. Теория финансов: учеб. пособ. / Н.Е. Заяц, М.К. Фисенко, Т.Е. Бондарь и др. — Минск: Высшая школа, 1998. — 368 с.

17. Кириленко О.П. Фінанси: теорія і вітчизняна практика: навч. посібн. / О.П. Кириленко. — Тернопіль: Астон, 2002. — 212 с.

18. Ковалюк О.М. Методологічні основи фінансового механізму / О.М. Ковалюк // Фінанси України. — 2003. — № 4. — С. 51—59.

19. Мартюшева Л.С. Фінансова безпека підприємства як самостійний об'єкт управління / Л.С. Мартюшева, Т.Е. Петровська, Н.І. Трихліб // Коммунальное хозяйство городов: научно-технический сборник. — 2006. — № 71. — С. 235—238.

20. Опарін В.М. Фінанси: Загальна теорія: навч. посіб. / В.М. Опарін. — К.: КНЕУ, 2001. — 240 с.

21. Папехин Р.С. Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятия / Р.С. Папехин; автореф. дисс. канд. экон. наук. — Волгоград, 2007. — 21 с.

22. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. — М.: Инфра-М, 1999. — 479 с.

23. Романенко О.Р. Фінанси: підруч. / О.Р. Романенко. — К.: ЦУЛ, 2006. — 312 с.

Стаття надійшла до редакції 25.07.2013 р.